

DLA doktori értekezés tézisei

Dávida Tamás

A trombita alkalmazásának változásai 1950 után magyar zeneszerzők
versenyműveinek tükrében

Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem

28. számú művészet- és művelődés- történeti tudományok besorolású
doktori iskola

Budapest

2018

Tézisek

I. A kutatás előzményei

Az elmúlt több mint két évtizedben trombitaművészként és trombitatanárként egyre aktívabb résztvevője lettem a magyar és nemzetközi kortárs zenei életnek. Az UMZE és a Klangforum Wien együttesekben való közreműködéseim során közelről figyelhettem meg a szerzők, az előadók és a közönség viszonyát. Megtapasztaltam, hogy – az előadók szempontjából az elsajátítás, a közönség szempontjából a befogadás – milyen lényeges a szerző szándékainak, gondolatainak megismerése. Kutatásaim során megfigyelhettem azt a zenei sokszínűséget, amely olyan izgalmassá teszi a 20-21. század magyar, trombitára írt irodalmat.

Fontos okom volt a címben foglalt téma kutatására, hogy a Magyarországon gazdag szakirodalommal rendelkező részterületekről elérhető információk is meglehetősen szegényesek. Érdekelt, hogy miként reflektált a trombitairodalom a hangszerfejlődésre, az egyre színesebb kiterjesztett játéktechnika elterjedésére? Milyen művészeti, esztétikai irányzatok, gondolatok hatottak a szerzőkre? Hányféle utat jártak be a szerzők és műveik? Egy-egy életművet végignézve felmerült a kérdés, hogy az egyes szerzők milyen külső hatásra, vagy belső kényszerből változtattak stílusukon, nem egyszer radikálisan hátrat fordítva életművük egy részének? Mi az az esztétikai sokszínűség, ami ma jellemzi a magyar trombitairodalmat? Kérdéseimre a meglévő forrásokból nem kaptam választ.

A témaválasztásban szintén fontos tényező volt, hogy Szokolay Sándor, Jereb Ervin, Dubrovay László és Hidas Frigyes ismert trombitaversenyei mellett Balassa Sándor, Kazacsay Tibor, Petrovics Emil darabjai szinte teljesen ismeretlenek a trombitások előtt, és a zenetörténészek is többnyire csak említés szintjén foglalkoznak velük.

Disszertációm címében a tárgyalt művek keletkezési idejét tekintve – előzetes kutatásaim alapján – 1950-et jelöltem meg induló évszámként. Ám munkám során váratlanul találtam rá Kazacsay Tibor elfeledett trombitaversenyére, amely 1946-ból való.

II. Források

A II. világháború utáni trombitaművekről és azok stíláriis változásairól a mai napig összefoglaló jellegű tanulmány tudomásom szerint nem készült. Disszertációmhoz így követendő mintát, viszonyítási pontot nem találtam.

A történeti előzményeket illetően elsősorban a magyar zenetörténettel foglalkozó kötetek trombitáról szóló fejezeteire támaszkodtam. A művek áttekintése során a szakirodalom, a zenekritikák, az újsághírek, a kották, a hangzó anyagok és a személyes tárgyú dokumentumok (fényképek, levelek) tanulmányozása mellett alapvető jelentőségűnek gondoltam a szerzőkkel való személyes beszélgetéseket, gondolatcseréket. Az elmúlt időszakban lehetőségem volt rá, hogy interjú formájában kérdezzem Lendvay Kamillót, Balassa Sándort, Eötvös Pétert, Dubrovay Lászlót, Horváth Balázst, Rózsa Pált, Malek Miklóst és Szentpáli Rolandot. Disszertációm sok esetben maguktól a szerzőktől kapott, nem egyszer kéziratoss kottapéldákkal illusztráltam.

Mivel kutatási területem szempontjából meghatározó jelentőséggel bír az előadó személye, ezért több alkalommal beszélgettem olyan trombitaművészekkel, akik nem csupán előadták e darabokat, de a szerzők számára inspirációként is szolgáltak. Ilyen előadó volt Schubert János, a Magyar Rádió Zenekarának szólótrombitása, akinek számos szerző ajánlotta művét. Schubert már nem él, de fia, Schubert Ferenc rengeteg kordokumentumot őriz édesapjával kapcsolatban. A másik kiemelkedő egyéniség a 20. századból Geiger György, Kossuth-díjas trombitaművész, akivel volt szerencsém több alkalommal is személyesen beszélgetni.

Kiemelkedő jelentőségű forrásanyagot biztosított számomra Varasdy Frigyes, aki az ötvenes évektől kezdődően dokumentálta a zeneakadémiai trombitaoktatás teljes történetét. Az általa készített jegyzet az akadémiai évkönyvekkel együtt nagy segítségemre volt kutatásaim során. További értékes forrásanyagot találtam a Magyar Rádió Zenei Archivumában. Rendszeres látogatásaim során számos kottát és felvételt megismerhettem ott.

Manapság nem hagyható figyelmen kívül az internetes kutatási lehetőségek széles skálája sem, ám az ott található adatokat igyekeztem szigorúan szűrni, s csak a több forrásból megerősített információkra támaszkodni. Az értekezés lábjegyzeteiben törekedtem arra, hogy a fontosabb megállapítások pontos forrását is megadjam az általam közölt adatok és abból fakadó következtetéseim helytállósága ellenőrizhetősége érdekében.

III. Módszer

Disszertációm feladatának tekinti az elmúlt évtizedek valamennyi trombitára írt versenyművének listázását, az egyes szerzői életutak megismertetését, a példaként felhozott művek részletes elemzését. Arra vállalkoztam, hogy áttekintést nyújtsak egy folyamatról, kiemelve azon 21. századi szerzőket és műveiket, melyek a vizsgálódás szempontjából – azaz a trombita alkalmazásának változásai tekintetében – fontosnak, jelentősnek tűnnek.

Az értekezésben szereplő, vagy abból kimaradó szerzők és műveik nem egyfajta értékrend alapján kerültek tárgyalásra, vagy kerültek ki vizsgálódásom köréből. Disszertációm fókuszába olyan szerzőket és műveiket állítottam, akik és amelyek jól reprezentálják a trombitairodalom terén a II. világháborút követő stílusváltást.

Doktori értekezésemet négy fő fejezetre osztva építettem fel. A dolgozat első részében fontosnak tartottam a trombita magyarországi megjelenésének és szerepének rövid bemutatását, majd a trombitaoktatás történetét a kezdetektől. Ugyancsak ebben a fejezetben tárgyalom két – a szerzők számára inspirációs forrásként is szolgáló – trombitás életútját.

A második fejezettel átfogó képet kívántam nyújtani a 20. századi magyar trombitaversenyekről. Ezt a fejezetet kronológiai rend alapján alfejezetekre osztottam. Szándékom az volt, hogy bemutassam a különböző zeneszerzői életutakat és műveik ismertetésén keresztül betekintést nyújtsak a trombita alkalmazásának sokszínűségébe.

A harmadik fejezetben hasonlóan jártam el a 21. századi művek tekintetében, azzal a különbséggel, hogy kissé részletezőbb a műelemzés, illetve tartalmazza a szerzőkkel folytatott beszélgetések anyagát is.

A disszertáció utolsó, negyedik szakaszában felállítottam egy olyan szempontrendszert, mely jól elkülöníthető kategóriákba sorolja a 21. századi trombitaművekben megfigyelhető zenei jelenségeket. Ezek a következők:

- Hagyományos és kiterjesztett regiszterhasználat
- Hagyományos és kiterjesztett hangkeltő technikák
- Alkalmazott eszközök és hangszerpreparáció
- A tér, mint zenei paraméter
- Notáció

IV. Eredmények

Számos magyar trombitamű tanulmányozása után a legeggyértelműbb megállapítása az lehet e disszertációnak, hogy a magyar zeneszerzők életművét tekintve nem beszélhetünk egyértelműen körvonalazható stíláriis halmazokról. Megállapíthattam azt is, hogy azon szerzők, akik stíláriis szempontból változatlanul alkottak az elmúlt évtizedekben, ők is figyelemmel követték (és követik ma is) az újításokat, az új megoldásokat. Ez azt mutatja, hogy a magyar zeneszerző társadalom – tartozzék bármely generációhoz vagy zeneideológiai táborhoz – folyamatosan figyel és reflektál saját korára, a nemzetközi áramlatokra és egymás műveire.

Az értekezés talán legfőbb értéke, hogy közread egy olyan összefoglalást a 20-21. századi magyar trombitaversenyekről, ami hiánypótlónak mondható. Több, a dolgozatomban szereplő mű csupán egyszer lett bemutatva, vagy nem is volt bemutatója, csupán rádiófelvétele. Ugyanakkor hangsúlyozni kívánom, hogy noha szándékomban állt a korszakról trombitás szempontból komplex képet adni, semmiképpen nem tartom dolgozatomat befejezettnek. Legfőbb szándékom inkább az érdeklődés felkeltése volt, és az, hogy munkámmal esetleges további kutatásokhoz szolgálhassak támpontul. Az értekezés abban segít az azt elolvasóknak, hogy ráébredjenek egyes méltatlanul elfeledett szerzők nagyságára, műveik eljátszásának, repertoárba illesztésének fontosságára.

Kutatásom elsősorban a tárgyalt művek előadási lehetőségeit vizsgálja, tehát kifejezetten praktikus alapokon nyugszik. Különösen igaz ez a 21. századi művekre, ahol a fent említett szempontrendszer alapján elemzem a zenei jelenségeket.

V. Az értekezés tárgyköréhez kapcsolódó tevékenység dokumentációja

Doktori disszertációmban 20-21. századi magyar, trombitára írt versenyművekkel művekkel foglalkoztam. Tanulmányaim során – a nyolcvanas és kilencvenes években – ezek közül egyet sem játszottam, viszont az elmúlt években, a kutatásaim kezdetének idején néhány alkalommal lehetőségem volt előadni néhányat.

- Hidas Frigyes: Trombitafantázia, Verbier, Verbier Music Festival, 2015. július 11., zongorán közreműködött: Simon Crawford-Phillips
- Petrovics Emil: Trombitaverseny, Miskolc, Bartók Béla Zeneművészeti Intézet, Trombita tanszaki hangverseny, 2015. november 27., zongorán közreműködött: Molnárné Molnár Mónika
- Balassa Sándor: Trombitaverseny, Miskolc, Bartók Béla Zeneművészeti Intézet, Trombita tanszaki hangverseny, 2016. március 17., zongorán közreműködött: Molnárné Molnár Mónika
- Lendvay Kamilló: Senza Sordina, Verbier, Verbier Music Festival, 2016. július 23., zongorán közreműködött: Simon Crawford-Phillips

A jövőben is tervezem magyar szerzők darabjainak előadását, különös tekintettel Bozay Attila trombitaversenyére. E mű érdekessége, hogy a szerző diplomamunkájaként 1962-ben íródott darabot egykori tanárom, Kammerer András mutatta be. A versenymű hangfelvétele két évvel később a Magyar Rádióban Schubert János trombitaszólójával elkészült ugyan, de a darab azóta nem hagzott el nyilvánosság előtt. Szándékom szerint e művet DLA zárókoncertemen eljátszom – a Bozay Alapítvány kuratóriumának jóváhagyásával és szakmai segítségével.

